

Прегледни рад

Примљено: 1.11. 2015.

Ревидирана верзија: 26. 4. 2016.

Одобрено за штампу: 28. 6. 2016.

UDK 327.39:061.22

930.85(=133.1)(100)

ДА ЛИ ФРАНКОФОНИЈА ПОДРЖАВА КУЛТУРНУ РАЗНОЛИКОСТ?^a

Ана Вујовић

Универзитет у Београду, Учитељски факултет, Београд, Србија

ana.vujovic@uf.bg.ac.rs

Апстракт

Прихватање реалности културне разноликости представља основу за признавање права на културни идентитет, на особеност и самосвојност у испољавању културе сваке људске заједнице. У овом раду износимо основне одлике концепта културне разноликости, који је наишао на позитивне реакције у великом делу човечанства и постао један од разлога зашто су неке земље одлучиле да приступе *Међународној заједници франкофоније*, која успешно илуструје поштовање ових вредности. Скуп франкофоних земаља свакако је један од најбољих примера разноликости, и то у сваком смислу: језичком, културном, економском (по степену развијености и богатства), политичком (заступљени су сви облици управљања државом), верском итд. Говоримо и о мондијализацији, која, изузев економије и политике, обухвата и културу и која би могла бити схваћена као адут и изазов за Франкофонију, јер је у блиској вези с оним значењем појма мондијализације које се тиче односа између идентитета, културе и комуникација (што је све у домену основних активности *Међународне организације франкофоније*). *Међународна организација франкофоније* постала је добро структурирана институција са оператерима чије су активности прецизно дефинисане и са јасним циљевима груписаним у четири основне мисије: промовисати француски језик, језичку и културну разноликост; промовисати мир, демократију и људска права; подржати образовање, високо образовање и истраживачки рад; развијати солидарност и сарадњу за одрживи развој. Будући да прихватање вредности на којима се заснива ова организација и њених основних циљева није у супротности с онима за које се, бар декларативно, залаже и наше друштво, требало би пажљиво сагледати предности које бисмо имали од чвршће повезаности са њом.

Кључне речи: култура, разноликост, мондијализација, вишејезичност, франкофонија.

^a Рад представља део научноистраживачког пројекта *Концепције и стратегије обезбеђивања квалитета базичног образовања и васпитања* (179020Д) Учитељског факултета Универзитета у Београду, који финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

DOES FRANCOPHONY SUPPORT CULTURAL DIVERSITY?

Abstract

Accepting reality of cultural diversity represents the basis for accepting the right of cultural identity, of individuality and selfness in expressing the culture of each human community. In this paper, we are presenting the basic features of the concept of cultural diversity, which has encountered positive reactions in a greater part of humankind and has become one of the reasons why some countries decided to become members of the International Organization of la Francophonie (OIF), which successfully illustrates the respect of these values. OIF is definitely one of the best examples of diversity, and this is in every sense: lingual, cultural and economic (according to the level of development and economic status), political (there are all forms of managing the country), religious, etc. We are talking about globalization, which, apart from economy and politics, includes culture, which can be understood as a guard and challenge for Francophony, because it is closely connected with the meaning of globalization, which refers to the relation between identity, culture and communication (and this is in the domain of basic activities of International Organization of la Francophonie). OIF has become a well-structured institution with operators whose activities have been precisely defined and with clear aims grouped into four missions: promoting French language and lingual and cultural diversity, promoting peace, democracy and human rights, supporting education, higher education and research work, developing solidarity and cooperation for sustainable development. Considering the fact that accepting the values on which this organization is based and its basic aims is not opposite to the ones our society, at least declaratively, stands for, we should carefully be focused on the advantages our country would have from a stronger connection with it.

Key words: culture, diversity, globalization, multilinguism, Francophony.

ПОЈАМ КУЛТУРНЕ РАЗНОЛИКОСТИ

Главна обележја света и живота на нашој планети јесу биолошка разноврсност, која нуди неслућен опсег могућности прилагођавања на спољашњи свет, као и културна разноликост, која садржи читав универзум различитих креативних тумачења и одношења према људском свету. Треба упозорити на то да сваки заборављени културни израз и обичај, као и сваки ишчезли језик (у 20. веку је у свету нестало чак 6000 језика, а таква тенденција се наставља), представљају заувек изгубљени део креативних могућности људског рода. Стога је неопходно на једнак начин бринути о биолошкој разноврсности и културној разноликости савременог света.

„Модерна (пост)индустријска цивилизација, коју одликује глобална распрострањеност и стална потреба за повећавањем ефикасности кроз стандардизацију продукције и продуката, непријатељска је према свакој врсти посебности и свим облицима испољавања културне разноликости. /.../ Могуће је разликовати две осе културног диверзитета – дијахронијску и

синхронијску или, другачије речено, временску и просторну. На дијахронијској, односно историјској оси се исписују небројени облици културног диверзитета који су постојали у прошлим друштвима и цивилизацијама. Пошто је велика већина тих друштава била оралног типа, оно што знамо јесу остаци остатака (и то они материјални) неупоредиво ширег спектра њихове културне разноликости. На оној другој, просторној оси се налази репертоар диверзитета савремених друштава. Његов саставни део су прерађени остаци историјских облика диверзитета који су укључени у нове, често пре синкретичке него синтетичке културне форме.” (Стојковић, 2010, стр. 671)

Униформизацији култура и схватању културе превасходно као робе покушавају да се супротставе Европска унија и Франкофонија¹ афирмишући начело културне разноликости као средишњи аксиом своје културне политике. Раније настојање на стварању европског културног идентитета на једној страни, уз неговање националних идентитета на другој, сада замењује истицање културне разноликости. Некадашњи француски министар културе Жак Тубон (Jacques Toubon²) тврдио је да је културна разноликост везивно ткиво европског идентитета и да сама различитост представља „заједнички језик” посредством којег је једино могуће упознавање других. По његовом мишљењу, питање културне разноликости неодвојиво је од особених националних и регионалних социокултурних традиција које понекад имају значајан, мада не увек и јасно видљив, утицај на разне области деловања Европске уније.

Појам културне разноликости (*diversité culturelle*), уз дистанцирање и касније одвајање, настао је из појма културне изузетности (*exception culturelle*), који се развија још од средине осамдесетих година 20. века. Тада је Министарство иностраних послова Француске развило појам културне изузетности, који је убрзо изазвао бројне полемике и примедбе јер је погрешно схваћен као израз француске гордости и претенциозног схватања сопствене културе као доминантне у светским размерама. Француској су други замерали што увек у јавност износи податке који потврђују како она, знатно више него друге

¹ У овом тексту, а и иначе у стручној литератури, уобичајено је да се појмом *Франкофонија* (са великим *Ф*) означава *Међународна организација франкофоније (МОФ)*, док *франкофонија* са малим почетним словом *ф* означава све народе или групе говорника који делимично или у потпуности користе француски језик у свакодневном животу и комуникацији.

² Жак Тубон био је министар за културу и Франкофонију од 1993. до 1995. године у влади Едуара Баладира (Edouard Balladur), потом министар правде од 1995. до 1997. године у влади Алена Жипеа (Alain Juppé), па европски посланик од 2004. до 2009. И даље је активан у политичком животу Француске.

земље Европске уније, на пример, улаже у своју кинематографију, организовање најразличитијих фестивала и помаже штампање књига. Истовремено се у самој Француској чују примедбе да се превише новца из државне касе троши на финансирање пројеката у области културе, да такав „културни протекционизам” није добар принцип и да се не могу издвајати средства из зарада сви запослених људи како би се издржавали бројни уметници. Имајући у виду критике и вишезначност самог појма културне изузетности, он је убрзо замењен појмом културне разноликости који прецизније и јасније одређује оно за шта се француска држава заправо и залаже, а то је одбрана права на различитост и слободу изражавања. Још 1988. године генерални секретар ОУН Хавијер Перез де Куељар (Javier Pérez de Cuéllar), заједно са генералним директором Унеска Федериком Мајором (Federico Mayor), објавио је почетак „Светске деценије културног развоја”. Тада је уочено да многи напори у вези са напретком не успевају јер у обзир није узет људски фактор: разлике међу људима у веровањима, вредностима, мотивисаности итд. Уз борбу за признавање права на културну разноликост,³ водила се од почетка и борба за очување света у којем живимо, па је 1992. основана *Светска комисија за културу и развој (Commission mondiale de la culture et du développement)*, која је указивала на потребу повезаности економије и екологије (и поред отпора у многим земљама које никада нису потписале међународна документа о заштити животне средине). Од краја 20. века, борба за очување културне разноликости нераскидиво је повезана са бригом за очување природне биолошке баштине човечанства, коју такође угрожава неконтролисан индустријски развој у појединим крајевима. Наизглед парадоксално, али природа и култура заједно воде исту битку за нове међународне трговинске односе и нову визију политике одрживог развоја.

На неколико међународних конференција о културном идентитету и о борби против униформизације културе, ставовима САД, које су захтевале либерализацију у размени свих, па и културних добара, супротставиле су се највише Француска и Канада, а потом и друге франкофоне земље. На самом крају 20. века, Унеско је организовао научни скуп под провокативним називом „Култура није као остала роба?”, на коме су учествовали бројни представници неразвијених земаља Југа. Јавно је изражено супротстављање либералној, углавном англосаксонској, концепцији културе као забаве и робе, чији је основни циљ да донесе што бољу зараду. Тада се и дефинитивно напушта појам културне

³ Док на француском језику постоји само термин *diversité culturelle*, у литератури на нашем језику помињу се два термина: *културна разноликост* и *културна различитост*. Оба имају своје оправдање, али у овом тексту смо се определили за појам културне разноликости јер сматрамо да он јасније и непосредније указује на суштину, а то је богатство специфичних одлика и разноврсност облика у којима постоје и појављују се бројне културе широм света.

изузетности, који се схвата искључиво као негативан јер упућује на изузетност једних у односу на друге, и замењује се појмом културне разноликости. Настојећи да од прекомерног увоза америчке културе одбране сопствену културну продукцију, франкофоне земље успеле су да министрима земаља чланица Унеска⁴ скрену пажњу на претњу која се надвила над очувањем културне разноликости. Посебно је указивано на то да је свака култура која је једнојезична, глобализована и сведена само на финансијску вредност прва потенцијална жртва било каквих економских потреса и промена. Тако се *Међународна организација франкофоније (МОФ)*⁵ ставила на чело једне универзалне борбе за признавање права на културну разноликост као основног људског права, па је, после дуге дипломатске борбе, 2001. године уследило доношење *Универзалне декларације Унеска о културној разноликости (Déclaration universelle de l'Unesco sur la diversité culturelle)*.⁶ Ова Декларација заснива се на идеји по којој је одбрана културне разноликости предуслов за очување бројних идентитета нација, што је само по себи богатство, али што ни на који начин не искључује и свест да културне активности могу бити један од извора економског напретка.⁷

Када се говори о праву на различитост као једном од основних људских права, обично се под тим подразумевају три ствари:

1) Право сваког појединца на то да се поштују његове културне особености;

2) Право на уважавање разноликости и значаја културних добара која нису намењена само потрошњи већ и естетском и емоционалном задовољењу појединаца и заједнице;

3) Постојање бројних културних актера као предуслов за постојање културне разноликости – култура није привилегија само уског круга оних који је стварају или конзумирају као било коју другу робу,

⁴ САД тада нису биле члан Унеска.

⁵ Ова организација носи овакво име од 2005, а пре тога се звала најпре *Агенција за културну и техничку сарадњу* (основана 20. марта 1970, па се зато сваке године на тај дан широм света обележава *Међународни дан франкофоније*), а потом и *Међувладина агенција франкофоније*. Од 1986. ова организација сваке две године у другој земљи одржава састанке шефова држава и влада франкофоних земаља, а последњи је одржан 2014. године у Сенегалу. Данас броји 57 држава пуноправних чланица, 20 држава посматрача и 3 државе у статусу придруженог члана. Детаљније о овој организацији на <http://www.francophonie.org>.

⁶ Детаљније о томе како се ова борба водила може се сазнати из књиге: Claire Tréan, *La Francophonie*, Paris, Le Cavalier Bleu, 2006, pp. 71–78 или у *Francophonie et mondialisation*, coordonné par Anne-Marie Laulan et Didier Oillo, Paris, CNRS Éditions, 2008, стр. 33–39. Текст Декларације може се наћи на: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_sr.pdf.

⁷ Један занимљив и невероватан податак: почетком овог миленијума чак 88 земаља од 193 земаља чланице Унеска није произвело ниједан филм! Видети: *Francophonie et mondialisation*, coordonné par Anne-Marie Laulan et Didier Oillo, Paris, CNRS Éditions, 2008, стр. 48.

јер она и није роба као остале; овде до изражаја долази значај право-времене и тачне информисаности и неометане комуникације.⁸

Прихватање реалности културне разноликости представља основу за признавање права на културни идентитет, на особеност и самосвојност у испољавању културе сваке људске заједнице. Из њега се изводи политика идентитета која се користи да би се означиле промишљене активности усмерене на обликовање, развој и учвршћивање колективних идентитета (Стојковић, 2010, стр. 659). У овом светлу је занимљив и појам глокализације (*globalisation + localisation = glocalisation*). Мануел Кастелс (Manuel Castells), један од водећих светских истраживача процеса урбанизације, овај појам објашњава на следећи начин: „Радити у глобалној економији – живети у локалној култури”. Овакво комбиновање живљења у локалној култури и рада у глобалној економији требало би да води ка помирењу супротности између хомогенизације света материјалних добара и диверсификације животних стилова који су културно инспирисани (Стојковић, 2010, стр. 663).

Једна од значајних одлика савремених друштава и култура јесте и мултикултуралност, која подразумева да се припадност једној култури најчешће доживљава као део бројних и једнако комплексних погледа на свет, као и да постоје свест и разумевање за комплексност и сопствене културе и других култура. Мултикултурализам⁹, често схваћен као културни плурализам, односно коегзистирање различитих култура унутар истог друштва или државе, у основи је у великој мери статичан, па се зато у новије време све више говори о интеркултурализму,¹⁰ чија је главна одлика динамичност. Постоје и тумачења по

⁸ Доминик Волтон (Dominique Wolton), директор Института комуникационих наука при Националном центру за научно истраживање, указује на разлику између појмова *информисаности* и *комуникације*: у оквиру система информисања размењују се информације и подаци, а комуникација се одвија кроз контакт међу људима, друштвима и културама. Видети: *Francophonie et mondialisation*, coordonné par Anne-Marie Laulan et Didier Oillo, Paris, CNRS Éditions, 2008, стр. 25.

⁹ За мултикултурализам се често користе сликовити изрази као што су „културни мозаик” или „чинија за салату” како би се показало да мултикултурализам не подразумева потирање културних идентитета и специфичности разних нација које заједно живе у истом друштву. Мултикултурализам охрабрује идеологије и политике које промовишу разноликост, али га је тешко дефинисати, као што је тешко дати једну кратку, јасну и свеобухватну дефиницију појма културе.

¹⁰ Интеркултурализам се углавном схвата као сензибилизација на културну разноликост која подразумева да се друштво које прима досељенике активно укључи у процес интегрисања тих досељеника, уз обострано разумевање и поштовање културних разлика. Он подразумева да досељеници прихвате културу средине у коју су дошли, уз чување неких индивидуалних разлика које нису у супротности са основним вредностима које важе у датом друштву. То значи да се лични избори појединаца морају у великој мери толерисати и прихватати, али да се никако не могу толерисати тоталитаристички, догматски и теократски принципи, који угрожавају саму основу демократског друштва.

којима се термином *културни плурализам* означава равноправан, толерантан и отворен однос између националних култура, а не култура које постоје на субнационалном нивоу, за шта је резервисан термин *мултикултурализам*. Утолико има основа за тврдњу да се културни плурализам односи на земље у развоју, док се развијене земље суочавају са изазовима мултикултурализма (Штрабац, 2007, стр. 100).

КУЛТУРНА РАЗНОЛИКОСТ У ФРАНКОФОНИЈИ

Међународна организација франкофоније, као скуп франкофоних земаља са свих континената, свакако је један од најбољих примера разноликости, и то у сваком смислу: језичком, културном, економском (по степену развијености и богатства), политичком (заступљени су сви облици управљања државом), верском итд. Имајући у виду бар чињеницу да се свет франкофоније простира на пет континената и да га чине људи свих раса који говоре бројним другим језицима, јасно је да о јединствености култура франкофоних земаља није могуће говорити. И поред свих облика и нових техничких начина повезивања у модерном свету, остаје исконска људска жеља за оригиналношћу и креативношћу, која се супротставља свођењу на један закон, једну културу или један језик.

Културна разноликост је концепт који је наишао на позитивне реакције у великом делу човечанства јер обједињује две ствари у исто време: признавање значаја особених културних идентитета у модерном свету и неопходност да се те различитости повежу и ускладе са општим принципима међународне заједнице. Управо то заједничко залагање за признавање особених културних идентитета постало је један од разлога зашто су неке земље одлучиле да приступе *Међународној организацији франкофоније*, која успешно илуструје поштовање ових параметара. У духу дугогодишњих залагања, пре свега Француске и Канаде, поздрављајући *Универзалну декларацију Унеска о културној разноликости* из 2001, а потом (после врло озбиљне и неизвесне дипломатске борбе са честим преокретима) и *Конвенцију о заштити и унапређењу разноликости културних израза* (*Convention sur la protection et la promotion de la diversité des expressions culturelles*) из 2005, МОФ се залаже за дијалог међу културама и ради на промовисању идеје о културној разноликости. Ову борбу подржава и Европска унија бранећи принцип по којем културна добра и услуге не могу и не смеју бити сведени само на своју економску димензију и бити третирани искључиво као роба.

У контексту оваквих залагања, и појму мондијализације (у англосаксонским изворима употребљава се појам глобализације) даје се ново значење. Наиме, он најчешће означава развој веза међу наро-

дима које их доводе у међузависност и односи се, пре свега, на области економије и комуникација.¹¹ У културном смислу, мондијализација може имати негативне последице: поремећаје на тржишту, доминацију мултинационалних компанија, концентрисање стварања и зараде само у рукама малог броја људи и институција, што све води ка културној стандардизацији и униформизацији, па у крајњој линији и нестајању идентитета мањих нација, култура и језика. Међутим, онако како овај појам данас прихвата Франкофонија, а и неке земље које нису у њеном саставу, подразумева се, с једне стране, свест о укидању физичких удаљености и граница, а са друге стране, свест о значају очувања културних удаљености и различитости. У савременом свету, а посебно у будућности, идентитет више не би смео бити препрека за комуникацију, већ њен значајан предуслов. Зато Франкофонија није некакво сећање на величанствену прошлост француске културе и моћи, него шанса за развој и отварање многих народа који користе француски језик и поштују исте вредности. У том смислу, културна разноликост постаје услов за мондијализацију, а не њена препрека. „Да бисмо се разумели, треба најпре разумети да се не разумемо”.¹² Такође, треба схватити да пуко преношење било чега (пре свега разних информација) није и комуницирање, за које је потребно више времена и активније учешће појединаца, друштава и култура.

Мондијализација данас, дакле, изузев економије и политике, обухвата и културу. Франкофонија са разлогом поставља питање постојања модела рационализације другачијих од доминантног англосаксонског модела претеране либерализације или лаког прибегавања војном решавању разних светских проблема. Али да би се такав модел могао напустити, неопходно је напустити га најпре у великим предузећима из франкофоних земаља, у којима не само што је често енглески радни језик већ су и систем организације и стил управљања, рада и обуке кадрова засновани на англосаксонском моделу. Настајање или, боље

¹¹ Ларусов речник француског језика за појам мондијализације даје само економско и географско одређење: прво подразумева ширење економских активности са националног нивоа на читав свет, а друго се односи на интеракцију између различитих делова човечанства. И заиста, када се у Француској појавио шездесетих година 20. века, имао је само економско и геополитичко одређење, али се са временом истиче да економија заправо обухвата разне области људске активности (индустрију, трговину, услуге, политику, друштвени сектор, комуникације итд.) у једном свету који је постао „глобално село” и у којем су сви народи и државе међусобно повезани и зависни. Мондијализација данас у свету има бројне присталице, али и критичаре. Већина је сагласна да се у економском и политичком смислу о мондијализацији може имати углавном позитивно мишљење, док у културном смислу представља ограничавајући фактор.

¹² Речи Доминика Волтона: „Et pour se comprendre il faut d'abord comprendre que l'on ne se comprend pas”. Преузето из: *Francophonie et mondialisation*, coordonné par Anne-Marie Laulan et Didier Oillo, Paris, CNRS Éditions, 2008, стр. 24.

рећи, поновно откривање истински мултиполарног света, буђење Кине и Индије – све су то фактори који указују на неопходност промене свести и погледа на модерни свет. Глобализација у традиционалном смислу има своју економску логику, али се, можда и неочекивано, постепено окреће против својих творца, који су веровали да стварају послушне потрошаче, а заправо се често сусрећу са све боље обавештеним и све слободнијим грађанима који имају сопствено мишљење и ставове.

До сада се мондијализација развијала најпре у области политике (после Другог светског рата), потом у области економије (стварање заједничких тржишта и отварање граница за промет робе и услуга осамдесетих година 20. века), до новијег времена, у којем појам све више означава сложене односе између идентитета, културе и комуникација. Мондијализација би, по мишљењу Доминика Волтона, могла бити схваћена и као адут и као изазов за франкофонију. Неколико је разлога. Најпре, чињеница да мондијализација може да помогне франкофонији да поново пронађе своје светске корене, да преиспита своју историју од почетака откривања непознатих делова света преко епохе колонијализма до модерног доба. Потом, чињеница да је франкофонија у блиској вези са горепомнутим трећим значењем појма мондијализације, које се тиче односа између идентитета, културе и комуникација (што је у домену основних активности *Међународне организације франкофоније*). Језичке и културне области могу да постану фактори светског мира, области развоја разумевања, сарадње и солидарности, али то мора да подразумева једно другачије и шире схватање француског језика. И француски језик би морао да буде отворенији и прихвати богатство иновативности и специфичности свих оних који њиме говоре, без обзира на то где се у свету налазе – то су већ учинили енглески, шпански и португалски језик и тако ојачали своје позиције и своје присуство. Мондијализација може бити изазов за франкофонију и у области економије, где би требало настојати да се бар неке мултинационалне компаније понашају као агенти франкофоније, тј. да покажу одређену толеранцију у односима између економије, друштва и културе, напуштајући општеприхваћен, а много пута оспораван англосаксонски модел управљања. И последња област, у којој франкофонија помало касни јер још није успела да одговори на адекватан начин, јесте област комуникација и медија (Вујовић, 2014а).

Припадност свету франкофоније једна је од одлика савременог француског друштва, која, заједно са мултикултуралношћу и вишејезичношћу, као и са свешћу о припадности европској култури, утиче на стварање француског културног идентитета (Вујовић, 2014б). Ипак, у француској јавности повремено се поставља питање зашто се у самој Француској недовољно говори и пише о Франкофонији, посебно ако се има у виду њена борба за један нови светски геополитички поредак и другачији, хуманији облик мондијализације. По мишљењу једних, разлог је можда у избегавању критика на рачун

неоколонијалистичких претензија Француске (нама се пак чини да је то већ одавно превазиђено питање); по мишљењу других, Француска је сувише окренута сама себи и Европској унији, као свом непосредном окружењу. Помињу се и могући начини деловања:

- Уређивање и јачање институција Франкофоније са поузданим и јасно дефинисаним финансирањем (које неће толико много бити на терету само једне државе – Француске);
- Позитивно вредновање резултата које Франкофонија постиже (пре свега у изградњи солидарности и сарадње Севера и Југа);
- Повезивање званичне Франкофоније са цивилним друштвом и такозваном дивљом франкофонијом, која скрива велике потенцијале, али још није организована на прави начин;
- Одбацивање прошлости и алузија на период колонизације, али не сакривањем, већ помирењем кроз отворене разговоре на ту тему и аргументована научна истраживања историчара, социолога и других научника.¹³

Извесно је да је потребно веће ангажовање на промовисању франкофоније и њених основних вредности и циљева, као и упознавање јавности (и у франкофоним земљама и другде) о томе да суштина постојања овог покрета није одбрана француског језика (иако то у почетку јесте био заједнички именитељ око којег су се почеле окупљати франкофоне земље), већ борба за очување језичке и културне разноликости. А очување те разноликости може се спровести само ако се ради на размени културних добара и знања у оба смера: од Севера ка Југу (што је данас најчешће случај), али и од Југа ка Северу и од Југа ка Југу (на чему још треба радити). Оправданост овакве борбе полако постаје очигледна широм света, а њен значај посебно добро схватају (или би требало да схвате) мале земље и народи чијим језиком говори релативно мали број говорника и којима, можда, прети нестајање. У том смислу, мора се указати на потребу већег улагања у превођење и обуку преводаца, јер ће већини људи и даље многи текстови бити доступни једино преко превода на њихов матерњи језик или неки од великих светских језика. Такође, неопходно је схватити да борба за франкофонију није борба против енглеског или било ког другог језика и жал за изгубљеним приматом који је француски језик некада имао, већ управо борба против униформности сваке врсте и против доминације било ког језика.

Истовремено са борбом за развијање свести о потреби постојања културне разноликости, Франкофонија се залаже за придавање већег значаја економским потенцијалима културе и културног стваралаштва. Ово може бити важна и напредна привредна грана сваке

¹³ Детаљније у: *Francophonie et mondialisation*, coordonné par Anne-Marie Lulan et Didier Oillo, Paris, CNRS Éditions, 2008, стр. 109–111.

државе и један од стубова одрживог развоја, а уметничка дела врло тражена роба и добра прилика за извоз (о чему сведоче и велике зараде у овој области у појединим земљама, највише САД). Будући да уметност и култура уопште нису и не смеју бити схваћени искључиво као роба и да њихова најважнија улога јесте уметничко изражавање и промишљање стварности, а не зарада, Франкофонија је свесна да су финансијска подршка и помоћ неопходни свима, а посебно ауторима из неразвијених земаља. Отуда и идеја да се установи *Гарантни фонд за културне индустрије (Fonds de garantie des industries culturelles, FGIC)*, који за циљ има смањење ризика за све оне који учествују у финансирању неке активности у сектору културе. Гарантује се повраћај чак 70% уложеног новца, и то кроз организовање промотивних кампања, правну регулативу, заштиту интелектуалне својине и права аутора, развој културних предузећа, укључивање приватног сектора. Настоји се да неразвијене земље и саме постану произвођачи аутентичних и особених добара и услуга, а не само конзументи туђих културних добара.

Имајући у виду огромне разлике које постоје у степену економске развијености франкофоних земаља Севера и Југа (које иду од најбогатијих до најсиромашнијих земаља на планети), јачање солидарности постаје један од приоритета да би се лепо замишљени пројекти сарадње и размена заиста и могли спроводити. Створен је и франкофонски портал *AfriCoDev* (као дело *Међународне организације франкофоније и Међународног центра за трговину и одрживи развој – Centre international pour le commerce et le développement durable, ICTSD*), на којем се могу наћи званични документи, анализе и све новости у вези са трговинским преговорима и договорима међу франкофоним и осталим земљама и организацијама, потписани уговори о сарадњи и линкови који упућују на бројне друге изворе информација о разним институцијама и њиховим активностима у овој области.

Бројне франкофоне културне манифестације (фестивали, сајмови, изложбе, промоције итд.) не би успевале да остваре своје циљеве када не би биле познате и доступне широј културној јавности у што већем броју франкофоних, али и нефранкофоних земаља, те је значај добро организоване и распрострањене активности франкофоних медија од кључног значаја. Нису сви медији у франкофоном свету подједнако развијени, а разликује се и њихово присуство у различитим деловима света. Радио, као најпопуларнији и свима (па чак и неписменима) доступан медиј, губи значај у неким посебно урбаним срединама, у којима јача коришћење интернета. Много је већи његов значај у Африци, где радио на француском језику служи превасходно за информисање, док се остале емисије све више емитују на националним језицима.

ЗАКЉУЧАК

Франкофонија је релативно нов појам, посебно ако је написан великим почетним словом и означава *Међународну организацију франкофоније*.¹⁴ После само неколико деценија постојања, многим ипак изгледа као да је одувек присутна ту негде и као да је сасвим природно све оно за шта се залаже. Пред њу се поставља неколико тема за размишљање: растућа сложеност односа између културе и политике; залагање за описмењавање и образовање свих; способност да се ухвати укоштац са проблемима везаним уз појмове језика, култура, политика и економија, чији је међусобни однос сложен и испреплетан; однос између мондијализације, повезивања у мреже и повећане мобилности и интерактивности; недовољност истраживања франкофоније и њеног присуства у јавности (Француске, али и других земаља). Неопходно је да француски пронађе, односно поврати своје место у свету научне и стручне комуникације и активно се избори за вишејезичност (а против једностраности англофоније), као и да Франкофонија ојача своје присуство и видљивост у аудио-визуелним медијима, развијајући добро планирану политику комуникација.

Од првих најава идеје о стварању франкофоног покрета пре више од пола века до данас, франкофонија је схваћена као заједница свих оних држава, институција и појединаца који користе француски језик и цене француску културу, али и који, пре свега, деле исте или веома сличне погледе на свет и желе да се поштују одређене вредности. Према мишљењу Абду Диуфа (Abdou Diouf), који је до скоро био генерални секретар МОФ-а, бројне земље света увиделе су потребу да ова организација оде и много даље од сарадње у области промовисања француског језика и културе, те су изабрале да се заједнички залажу и боре за вредности које сматрају универзалнима, а међу којима се посебно истиче потреба за постојањем разноликости и света у којем не постоји било чија хегемонија и који није униполаран (ни када је реч о језику, а поготово не када је реч о мишљењу). Посебан легитимитет МОФ потиче из чињенице да су њене чланице саме изабрале да чине део ове организације јер у томе виде свој интерес и да већина тих земаља није повезана зато што су у прошлости биле француске колоније (као што је то случај са чланицама Комонвелта, које су све бивше британске колоније).¹⁵

¹⁴ Настанак термина *франкофонија* дугујемо географу Онезиму Реклију (Onésime Reclus), који га је први пут употребио осамдесетих година 19. века у делу *Француска, Алжир и колоније (France, Algérie et colonies)*.

¹⁵ Ове ставове Абду Диуф дао је у интервјуу за *Swissinfo* 2010. године, непосредно пред одржавање Састанка на врху земаља чланица МОФ-а који је одржан у Монтреу у Швајцарској. Видети на <http://www.francophonie.org/La-Francophonie-contre-un-monde.html>.

Велики је пут Франкофонија прешла од свог настанка, много тога је урађено, још више активности покренуто, а *Међународна организација франкофоније* постала је добро структурисана институција са оператерима чије су активности прецизно дефинисане и са јасним циљевима груписаним у четири основне мисије: промовисати француски језик и језичку и културну разноликост; промовисати мир, демократију и људска права; подржати образовање, високо образовање и истраживачки рад; развијати солидарност и сарадњу за одрживи развој.¹⁶ Човек 21. века морао би бити човек који има више припадности, који није затворен у оквире само једне државе/језика/културе/традиције, човек без предрасуда, отворен и толерантан. Стотину језика је и стотину начина сазнавања. Исто толико различити и разноврсни као што су и региони из којих потичу, ти језици описују необично сложене и разнолике просторе, како у природи тако и у људској култури. А по мишљењу француског академика Мишела Сера (Michel Serres), са којим смо сагласни, наука не може да проникне у смисао и искаже га, то могу само културе (Serres, 2009, p. 135).

Чињеница да се МОФ данас сусреће и са бројним проблемима и изазовима (да поменемо само буџет који никада не може да задовољи све потребе или начин одлучивања консензусом који није увек довољно брз и ефикасан) не умањује значај ове организације, која је врло жива и активна, која сада окупља 80 земаља света, али која ће свакако расти, посебно због демографског раста на афричком континенту. Франкофонија није некаква битка из прошлости или битка за превазиђене идеје и вредности, већ управо широм света присутна међународна организација са модерним погледима на актуелна питања заштите демократије, мира и људских права. Са мање или више успеха, она се суочава са највећим проблемима садашњице, супротставља се глобализацији и униформизацији и свему што води ка још израженијој неједнакости и несигурности. Неопходна је чврста политичка воља да се мобилишу све снаге како би МОФ била још више и дубље укључена у активности свих међународних организација. Најважнија активност морала би бити везана за развој образовања и школства у свим франкофоним земљама, а са порастом нивоа образовања нација јачаће и демократија, економски развој и културни утицај.¹⁷

Имајући у виду основне идеје и начела Франкофоније, који се односе на очување разноликости и језичких и културних идентитета

¹⁶ О циљевима, активностима и оператерима *Међународне организације франкофоније* детаљније код А. Вујовић, *Франкофонија у свету и код нас*, Београд, Учитељски факултет, 2014. и на сајту www.francophonie.org.

¹⁷ Детаљније о томе који су приоритети Франкофоније данас видети шта о томе мисли Пјер-Андре Вилзер (Pierre-André Wiltzer), некадашњи француски министар за сарадњу са Франкофонијом, на сајту http://www.cercle-richelieu-senghor.org/index.php?option=com_content&view=article&id=207.

свих, посебно малих народа, сматрамо да је у интересу наше земље да активније учествује у разним пројектима *Међународне организације франкофоније*. Можда би се на тај начин наша средина лакше борила против схватања културе као робе, што је типично амерички концепт, који су они покушали (а негде у мањој или већој мери и успели) да наметну остатку света, па и нама. Управо против оваквог схватања културе као производа намењеног што већој заради од продаје и извоза, те против настојања да се и у тој области наметне закон економски јачег и агресивнијег, бори се Франкофонија. Једна од победа у тој борби, али само једна у низу оних које треба извојевати, јесте доношење *Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза* 2005. године. Потребно је да све земље потписнице ове конвенције, укључујући и Србију, која ју је ратификовала 2009, заиста у свим сегментима културних активности поштују њене одредбе и у дело спроводе постављене циљеве. Мора се и код нас развити свест о томе да се у ери тежњи ка вишејезичности не сме допустити једнојезичност и доминација само једне културе (данас је то бела протестантска трговачка култура заснована на прихватању робе и новца не само као врхунске већ често и као једине вредности), поготово ако је она у много чему различита од наше. Излаз јесте у истинској вишејезичности како појединаца тако и друштва, као и у мултикултуралности.

Ако се у обзир узме значај и потенцијал који *Међународна организација франкофоније* има данас у свету, верујемо да бисмо и ми као друштво, а посебно неке наше образовне и културне институције, могли имати велике користи од активнијег и свеобухватнијег учешћа у њеном раду. Постоје бројне могућности да МОФ помаже нашим институцијама у области образовања (посебно када је реч о професионалном, стручном и образовању на даљину) и културе (у филмској продукцији, издаваштву, организовању фестивала, изложби и сл.). Искуства многих земаља чланица МОФ-а показују да им чланство у овој организацији, односно политичка повезаност и подршка коју им у разним ситуацијама пружају остале чланице МОФ-а, помаже у многим кризним моментима,¹⁸ што је ваљан разлог да се озбиљно размотри у којим областима би сарадња наше земље са МОФ могла бити најефикаснија, односно имати најшире могуће и релативно брзо видљиве ефекте. Будући да прихватање вредности на којима се заснива ова организација и њених основних циљева није у супротности са онима за које се, бар декларативно, залаже и наше друштво, требало би пажљиво сагледати предности које бисмо имали од чвршће повезаности са њом.

¹⁸ Видети нека искуства Бугарске, Украјине, Аустрије и неких афричких земаља на <http://radiokapi.net/chronique/2012/10/12/la-francophonie-espace-de-la-diversite-culturelle-linguistique> и на http://cercle-richeleu-senghor.org/index.php?option=com_content&view=article&id=120.

ЛИТЕРАТУРА

- Bleys, O. (2010). *Voyage en francophonie* [Voyage to Francophony]. Paris: Éditions Autrement.
- Вујовић, А. (2014а). *Франкофонија у свету и код нас*. [Francophony in the World and in Our Country]. Београд: Учитељски факултет.
- Вујовић, А. (2014б). Културна политика Француске. [Cultural Policy of France]. *Теме*, 1/14, 391–404.
- Вујовић, А. (2008). *Савремена француска култура*. [Contemporary French Culture]. Београд: Учитељски факултет.
- La Francophonie contre un monde unipolaire (Entretien avec d'Abdou Diouf à Swissinfo) [Francophony Against an Unipolar World]. Available at: <http://www.francophonie.org/La-Francophonie-contre-un-monde.html>
- La Francophonie: espace de la diversité culturelle et linguistique [Francophony: Room for Cultural and Linguistic Diversity]. 12 octobre 2012. Available at: <http://radiookapi.net/chronique/2012/10/12/la-francophonie-espace-de-la-diversite-culturelle-linguistique>
- La mondialisation, une chance pour la francophonie* [Globalization, a Chance for Francophony] (2006). Colloque au Sénat, dir. Dominique Wolton. Paris.
- Мајор, Ђ. (2014). Тржиште и/или култура? [Market and/or Culture?] *Теме*, 1/14, Ниш: Универзитет у Нишу, 31–46.
- Poissonnier, A. et Sournia, G. (2006). *Atlas mondial de la francophonie – Du culturel au politique* [Cultural Atlas of Francophony – from Cultural to Political Issues]. Paris: Éditions Autrement, Coll. Atlas/Monde.
- Serres, M. (2009). *Ecrivains, savants et philosophes font le tour du monde* [Writers, Scholars and Philosophers on Around the World Trip]. Paris: Editions Le Pommier.
- Стојковић, Б. (2010). Политика идентитета, културна дипломатија и културна разноликост [Politics of Identity, Cultural Diplomacy and Cultural Diversity]. *Комуникације, медији, култура*, 2/10, Београд: Факултет за културу и медије, 659–674.
- Francophonie et mondialisation* [Francophony and Globalization] (2008), coordonné par Anne-Marie Laulan et Didier Oillo. Paris: CNRS Éditions.
- Wiltzer, P.-A. (2014). Quelles priorites pour la Francophonie aujourd'hui? [What Are the Priorities of Francophony Today?] Available at: http://www.cercle-richelieu-senghor.org/index.php?option=com_content&view=article&id=207 <http://www.francophonie.org> (3. 8. 2015)
- Штрбац, Л. (2007). *Глобализација и национална култура*. [Globalization and National Culture]. Шид: КОЦ.

DOES FRANCOPHONY SUPPORT CULTURAL DIVERSITY?

Ana Vujović

University of Belgrade Teacher Education Faculty, Belgrade, Serbia

Summary

Accepting the reality of cultural diversity represents the basis for accepting the right to cultural identity, to uniqueness and originality and individuality in expressing the culture of each human community. In this paper, we are presenting the basic features of the concept of cultural diversity, which has encountered positive reactions in a greater part of humankind and has become one of the reasons why some countries decided to become members of the International Organization of la Francophonie (OIF), which successfully illustrates the respect of these values. Affirming the Universal Declaration of UNESCO on cultural varieties in 2001 and the Convention on Protection and Promoting Varieties of Cultural Expression in 2005, OIF stands for the dialogue among cultures and it works on promoting the idea of cultural diversity. The European Union, defending the principle, according to which cultural values and services cannot and must not be framed only by the economic dimension and be treated only as the goods, supports this struggle. OIF is definitely one of the best examples of diversity, and this is in every sense: lingual, cultural and economic (according to the level of development and economic status), political (there are all forms of managing the country), religious, etc.

We are talking about globalization, which apart from economy and politics, includes culture, which can be understood as a guard and challenge for Francophony, because it is closely connected with the meaning of globalization, which refers to the relation between identity, culture and communication (and this is in the domain of basic activities of International Organization of la Francophonie). In the cultural sense, the term globalization can have negative consequences: disturbance at the market, domination of multi-national companies, concentration of creating and earning only by a small number of people, and all of this leads to cultural standardization and uniformization, and at the final point, disappearance of the identity of smaller nations, culture and language. The way in which this term is accepted by OIF, and some countries which are not its members, means on one hand braking the borders of physical distances and frames and consciousness of the significance of preserving cultural distances and differences on the other hand.

The International organization of la Francophonie has become well-structured institution with operators whose activities have been precisely defined and with clear aims grouped into four missions: promoting French language and lingual and cultural diversity, promoting peace, democracy and human rights, supporting education, higher education and research work, developing solidarity and cooperation for sustainable development. Considering the fact that accepting the values on which this organization is based and its basic aims is not opposite to the ones our society, at least declaratively, stands for, we should carefully be focused on the advantages our country would have from a stronger connection with it.

Nowadays, we need greater engagement on promoting Francophony and its basic values and aims and getting the public acquainted (in Francophone countries and elsewhere) with the idea that the essence of existence of this movement is not defending the French language (although at the beginning it was a common subject upon which Francophone countries started to gather around), but it has always been a struggle for preserving lingual and cultural diversity. Nevertheless, preserving this kind of diversity can be done only if people exchange cultural values and knowledge in both ways: from the North to the South (and this is most common today), but also from the South to the North and from the South to the South (which should be developed).